

УДК 347.453.6

Л.Л. ТАРАСЕНКО, Львівський національний університет імені Івана Франка

ПЕРЕДАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ В КОРИСТУВАННЯ ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Ключові слова: найм (оренда), транспортний засіб, договір

Права та обов'язки сторін за договором найму (оренди) транспортного засобу можна поділити на загальні, які передбачені загальними положеннями про найм (ст.ст.765, 767, 768, 771, 773 ЦК України тощо) та спеціальні, які передбачені у параграфі 5 гл.58 ЦК України (найм транспортного засобу). Крім того, залежно від виду транспортного засобу в спеціальному транспортному законодавстві теж передбачені й інші права та обов'язки сторін за договором найму транспортного засобу.

В науковій літературі особливій уваги характеризистиці прав та обов'язків сторін за договором найму транспортного засобу не приділяється. Наприклад, радянські вчені О.С. Йоффе, С.П. Грішаев, О.А. Красавчиков та інші характеризують лише загальні положення про договір найму. Лише Д.С. Левенсон досить ґрунтовно досліджував проблеми правового регулювання відносин найму транспортного засобу, в тому числі права та обов'язки сторін за договором. Проте це дослідження стосувалося радянського законодавства та відображало специфіку правового регулювання відносин найму транспортного засобу, що існувала у 60-роках минулого століття.

Російські вчені, зокрема, М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, Є.О. Суханов, А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой та інші, переважно лише в загальних рисах визначають сферу застосування та особливості правового регулювання відносин оренди транспортного засобу. Крім того, треба зважати на те, що

вищезазначені автори є російськими науковцями і їх дослідження значною мірою відображають аналіз саме російського законодавства, в тому числі щодо прав та обов'язків сторін за договором найму транспортного засобу.

У науково-практичних коментарях до ЦК України та підручниках з цивільного права України автори теж лише в загальному коментують статті, які наведені в ЦК України, в тому числі й щодо прав та обов'язків сторін за договором найму транспортного засобу. Проте комплексного наукового дослідження щодо прав та обов'язків сторін за договором найму транспортного засобу поки що немає.

Таким чином, питання змісту договору найму транспортного засобу, (права та обов'язки сторін) є актуальними для наукового дослідження. Тому метою цієї статті є здійснення аналізу правових норм, які регулюють порядок передавання наймодавцем транспортного засобу в користування наймачеві, аналіз теоретичних позицій і судової практики, а також висунення пропозицій для усунення суперечностей та колізій правового регулювання цих відносин. Зокрема, її новизна міститься в пропозиціях до ст.798 ЦК України щодо встановлення обов'язку наймодавця передати наймачеві технічно справний транспортний засіб, і в пропозиціях до ст.765 ЦК України щодо закріплення обов'язку наймодавця передати наймачеві документи, що стосуються предмету договору найму тощо.

Отже, основним обов'язком наймодавця за договором найму транспортного засобу є обов'язок передати транспортний засіб наймачеві. Передача транспортного засобу повинна відбутися у встановлений договором строк, у встановленому договором місці та у встановлений договором спосіб. Проте в договорі найму транспортного засобу вищезазначені обставини можуть бути і не передбачені. У такому разі слід керуватися загальними положеннями ЦК України щодо виконання зобов'язання.

Закон надає наймачеві право, яке кореспондує вищезазначеному обов'язку наймодавця вимагати надання транспортного засобу в ко-

ристування або відмовитися від договору в разі, якщо наймодавець не передає річ наймачеві (п.1 ч.1 ст.766 ЦК України).

Судова практика свідчить про те, що наймачі доволі часто вимагають від наймодавців саме надання транспортного засобу, який є предметом договору найму, у користування, оскільки саме задля цього наймач і укладає договір найму.

Зокрема, у справі за позовом фермерського господарства до ВАТ «Недригайлівський Агрохім» про зобов'язання відповідача надати транспортний засіб в користування суд встановив, що між сторонами був укладений договір про орендне використання автомобіля, але наймодавець не надає в користування наймачеві майно відповідно до умов договору [1]. На підставі вищезазначеного суд позов задовольнив, оскільки за своєю правовою природою цей договір є договором найму транспортного засобу, і наймодавець не виконав свого обов'язку по передачі транспортного засобу в користування наймачеві.

Іншим правом наймача у разі ненадання йому транспортного засобу в користування є право на відмову від договору. За своєю суттю відмова від договору є підставою для припинення договірних правовідношень. За загальним правилом одностороння відмова від зобов'язання не допускається, проте винятки можуть встановлюватися в законі або в договорі. Зокрема, таким винятком є передбачене ст.766 ЦК України право наймача відмовитися від договору.

Це безумовне право, яке наймач має змогу реалізувати за наявності умов, передбачених вищезазначеною статтею.

Відмову від договору, як і його розірвання, слід розглядати як дострокове припинення договірних зобов'язань з ініціативи однієї із сторін. Варто погодитися з В.М. Коссаком, який зазначає, що вищезазначені підстави дострокового припинення договірних зобов'язань є наслідком невиконання чи неналежного виконання однією із сторін своїх договірних обов'язків або зумовлені обставинами форс-мажорного характеру [2]. В даному випадку наймодавець не виконує свого обов'язку щодо передання транспортного засобу в користування наймачеві всупереч умо-

вам договору.

Таким чином, у разі невиконання наймодавцем свого обов'язку по передачі транспортного засобу в користування наймачеві останній має право вибору – чи вимагати передання цього транспортного засобу (навіть в судовому порядку), чи відмовитися від договору і вимагати відшкодування завданих цим збитків.

Крім того, передача транспортного засобу в користування повинна бути засвідчена належними доказами. ЦК України та інші нормативно-правові акти не встановлюють спеціальних вимог до порядку передачі транспортного засобу наймачеві. Як свідчить договірна практика, є два шляхи оформлення передачі транспортного засобу наймачеві: зокрема, сам факт підписання договору свідчить про передачу транспортного засобу наймачеві, або сторони складають акт прийому-передачі транспортного засобу.

Але нерідко на практиці у зв'язку з цим трапляються й проблемні ситуації.

Зокрема, у справі за позовом фізичної особи О. до ТзОВ «Рибалка» про стягнення орендної плати за договором оренди транспортного засобу рішенням суду першої інстанції позов було задоволено [3]. Проте апеляційна інстанція скасувала вищезазначене рішення суду, оскільки передача автомобіля (предмета оренди) наймачеві не була підтверджена жодним доказом по справі, а саме відповідно до укладеного договору оренди автомобіль передається за актом, який в даному випадку не складався.

Тому суд апеляційної інстанції дійшов вірного висновку, що зважаючи на те, що автомобіль фактично в найм не передавався, підстав для стягнення орендної плати теж немає. До такого ж висновку суд дійшов і в іншій справі, в якій сторони договору найму транспортного засобу також жодним чином не зафіксували факту передачі транспортного засобу наймачеві [4].

Натомість в іншій судовій справі суд дійшов до іншого висновку. Зокрема, відсутність акту прийому-передачі транспортного засобу за договором найму суд до уваги не взяв, оскільки, на думку суду, факту виконання договору найму достатньо для того,

щоб засвідчити передачу майна в користування [5].

Таким чином, вищезазначені рішення судів свідчать про те, що факт передачі транспортного засобу в користування повинен бути належним чином засвідчений.

Очевидно, немає потреби вносити відповідні зміни до ЦК України чи інших нормативно-правових актів, якими би детальніше врегулювати процес прийому-передачі майна. Заурегульованість на нормативному рівні у правовому регулюванні договірних відносин найму транспортного засобу може негативно відобразитися на практиці.

Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві річ у комплекті і у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню (ч.1 ст.767 ЦК України). Це загальне правило, яке застосовується до регулювання відносин найму загалом. Проте для найму транспортних засобів це положення має особливо важливе значення, оскільки транспортний засіб – це складний технічний пристрій, який складається з багатьох комплектуючих частин, і відсутність однієї або кількох з них може спричинити неможливість використання наймачем транспортного засобу за призначенням.

Судова практика свідчить, що доволі часто у сторін договору найму транспортного засобу виникає чимало проблем із застосуванням цієї норми.

Зокрема, у справі за позовом відділу освіти Білозерської районної державної адміністрації до приватного підприємця К. про стягнення орендної плати за договором найму трактора суд відмовив у задоволенні позову, оскільки встановив, що транспортний засіб був переданий наймачеві у технічно несправному стані [6].

Такого ж висновку суд дійшов і в іншій справі. А саме, у справі за позовом громадянина Г. до ВАТ «Галант» про відшкодування збитків за договором найму транспортного засобу суд відмовив у задоволенні позову, бо судом було встановлено, що автомобіль, який був предметом договору найму, не міг експлуатуватися наймачем і потребував ремонту, тобто перебував у технічно несправному стані («не був на ходу») [7].

Враховуючи те, що транспортний засіб – це складний технічний пристрій, при передачі його в користування транспортний засіб повинен бути технічно справний і придатний для використання наймачем. Часто можливість використання транспортного засобу часто прямо залежить від його технічного стану. Таким чином, якщо транспортний засіб є технічно несправним, то він не може використовуватися за цільовим призначенням.

Варто зазначити, що в Статуті автомобільного транспорту Української РСР зазначено, що автотранспортне підприємство або організація зобов'язані надавати напрокат автомобілі у стані, який відповідає правилам технічної експлуатації автомобільного транспорту і Правилам дорожнього руху (п.99 Статуту). Тобто за договором прокату наймодавець зобов'язаний надати транспортний засіб громадянину у належному технічному стані.

Такий же підхід слід застосовувати і до відносин найму транспортного засобу.

Проте, поняття «технічно справний» належить до оціночних понять. На це звертають увагу й науковці. Зокрема, на думку В.М. Коссака, закон не вимагає, щоб річ, яка передається у користування за договором найму обов'язково була в справному стані, але сторони в договорі можуть погодити можливість передання в найм речі з недоліками [8, с.632]. На думку О.В. Дзери, на наймодавця не покладається обов'язок передати наймачеві транспортний засіб в належному стані [9, с.132]. Варто погодитися з вищезазначеними науковцями, оскільки відповідно до чинного ЦК України можна зробити саме такий висновок.

Проте, зважаючи на те, що діяльність, пов'язана з використанням транспортних засобів є джерелом підвищеної небезпеки як для наймача, так і для третіх осіб, та враховуючи мету, з якою транспортний засіб зазвичай використовується (в тому числі за договором найму) – перевезення пасажирів, вантажів тощо, необхідно закріпити в законі обов'язок наймодавця передати транспортний засіб наймачеві в належному технічному стані, оскільки від цього залежить безпека

наймача та третіх осіб. Звичайно, сторони в договорі найму транспортного засобу можуть відступити від загального правила та обумовити можливість передання транспортного засобу у такому технічному стані, який визначений за домовленістю сторін. Такий підхід до правового регулювання відносин найму транспортного засобу унеможливить багато суперечок на практиці.

У зв'язку з цим слід доповнити ст.798 ЦК України частиною четвертою наступного змісту: «Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві технічно справний транспортний засіб, якщо інше не встановлено законом або договором. Вимоги щодо технічного стану транспортних засобів встановлюються законом».

Крім того, наймодавець зобов'язаний також передати наймачеві документи на транспортний засіб, без яких використання транспортного засобу є неможливим. Проте такого положення ні в ЦК України, ні в інших нормативно-правових актах немає.

Науковці з цього приводу жодних думок не висловлювали, очевидно, не вбачаючи в цьому значної проблеми. Натомість, як свідчить судова практика, передача документів на транспортний засіб є важливою умовою договору найму, що впливає на можливість використання транспортного засобу за призначенням.

Зокрема, у судовій справі за позовом фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності до багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу «Богданів край» про стягнення заборгованості по орендній платі за договором найму транспортного засобу суд відмовив в задоволенні позову в частині стягнення орендної плати за період, протягом якого наймодавець не надав наймачеві відповідної документації на транспортний засіб (технічний паспорт на автомобіль), у зв'язку з чим наймач не міг скористатися автомобілем, який був предметом договору найму [10].

Також неможливість використання транспортного засобу (повітряного судна) виникла і в іншій судовій справі. А саме у справі за позовом малого підприємства фірми «ВВОСС» до ТзОВ «Авіакомпанія Ветеран»

про стягнення заборгованості по орендній платі за договором найму повітряного судна суд також встановив, що протягом частини строку дії договору наймач не міг використовувати повітряне судно за призначенням, оскільки наймодавець не надав йому сертифікат льотної придатності орендованого повітряного судна, а також технічний висновок розробника повітряного судна [11]. Ці обставини зумовили звільнення наймача від сплати орендної плати за цей проміжок часу.

Таким чином, крім самого транспортного засобу у наймача повинні бути і документи, встановлені законом, наявність яких є необхідною умовою експлуатації транспортного засобу.

Варто зазначити, що до обов'язків продавця за договором купівлі продажу належить обов'язок передати покупцеві одночасно з товаром його приналежності та документи (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару та підлягають переданню разом із товаром відповідно до договору або актів цивільного законодавства (ч.2 ст.662 ЦК України). Цей обов'язок продавця міститься у статті, яка регламентує обов'язок продавця передати товар покупцеві.

На нашу думку, у відповідних положеннях ЦК України, що регулюють відносини найму, теж доцільно закріпити обов'язок наймодавця передати наймачеві документи, що стосуються предмету договору найму. У зв'язку з цим ст.765 ЦК України слід доповнити частиною другою наступного змісту: «Наймодавець зобов'язаний одночасно з річчю передати наймачеві приналежності та документи (технічний паспорт, сертифікат тощо), що стосуються речі та унеможливають (або значно зменшують можливість) її використання за цільовим призначенням».

Слід звернути увагу на те, що це положення варто закріпити саме в загальних положеннях про найм, оскільки це усуне вищезазначену проблему правового регулювання в усіх видах найму. Натомість загальні положення про найм поширюються і на відносини найму транспортних засобів.

Таким чином, на даний час є чимало проблем правового регулювання відносин найму

транспортного засобу, що стосуються передавання транспортного засобу в користування. Від належного виконання обов'язку наймодавця передати транспортний засіб у користування залежить можливість наймача використовувати орендований транспортний засіб, а також належне виконання договору загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Господарського суду Сумської області : від 26.10.2007 р. у справі № 13/55-07 // Єдиний державний реєстр судових рішень.

2. Коссак В. М. Співвідношення категорій «розірвання» та «припинення» договірних зобов'язань / В. М. Коссак // Вісник Хмельницьк. ін-ту регіонального управління і права. – 2002. – № 2. – С. 34-36.

3. Рішення Апеляційного суду Чернігівської області : від 24.10.2007 р. у справі № 22ц-1605/2007 // Єдиний державний реєстр судових рішень.

4. Рішення господарського суду Харківської області : від 24.07.2007 р. у справі

№ 54/252-07 // Єдиний державний реєстр судових рішень.

5. Постанова Вищого господарського суду України : від 06.12.2006 р. у справі № 19/26 // Єдиний державний реєстр судових рішень.

6. Рішення господарського суду Херсонської області : від 18.10.2007 р., Справа № 4/381-07 // Єдиний державний реєстр судових рішень.

7. Рішення Сихівського районного суду : від 05.03.2007 р., Справа № 2-157 // Архів Сихівського районного суду.

8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. – К. : Істина, 2008. – 992 с.

9. Цивільне право України : підручник: У 2 кн. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер., 2004. – Кн. 2. – 640 с.

10. Рішення господарського суду Черкаської області : від 26.11.2007 р., Справа № 05/3755 // Єдиний реєстр судових рішень.

11. Постанова Вищого господарського суду України : від 07.11.2007 р., Справа № 2-21/16893-2006 // Єдиний державний реєстр судових рішень.

Тарасенко Л. Л. Передання транспортного засобу в користування за договором найму транспортного засобу / Л. Л. Тарасенко // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 497–501 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10tllntz.pdf>

Здійснено аналіз правових норм, які регулюють порядок передавання наймодавцем транспортного засобу в користування наймачеві, а також теоретичних позицій і судової практики. Висунуто пропозиції для усунення суперечностей та колізій правового регулювання цих відносин.

***

Тарасенко Л.Л. Передача транспортного средства в пользование за договором аренды транспортного средства

Выполнен анализ правовых норм, которые регулируют порядок передачи арендодателем транспортного средства в пользование арендатору, а также теоретических позиций и судебной практики. Выдвинуты предложения по устранению противоречий и коллизий правового регулирования этих правоотношений.

***

Tarasenko L.L. Giving a Vehicle to a Hirer for Using According With the Agreement of Hire of a Car

The analysis of rules of law which regulate an order of transfer by the lesser of a vehicle in using to the tenant, and also theoretical positions and judiciary practice is made. Offers on elimination of contradictions and collisions of legal regulation of these legal relationships are brought.